

PROTECCIÓ I
DESENVOLUPAMENT
EN LA RESERVA DE
LA BIOSFERA DEL
MONTSENY

XAVIER MARTÍ

PREÀMBUL

Al 1970 es va crear el programa MaB (Man and Biosphere): <<http://portal.unesco.org/science/en>> que tenia com a “objectiu millorar la relació de les societats humanes amb el seu entorn”. Per això durant els darrers 40 anys s’ha anat configurant una xarxa de Reserves de la Biosfera que es consideren “vehICLES per compartir coneixement, recerca, monitoratge, educació, formació i participació en la presa de decisions”.

Una part del massís del Montseny (aquella que està protegida per la legislació catalana) es va declarar al 1978 Reserva de la Biosfera del Montseny que inclou 31.064 ha. Des d’aquest any fins al 2009 no s’ha sentit gaire parlar de la Reserva de la Biosfera del Montseny, és prou expressiu, en aquest sentit, el titular d’Internet del 12/11/2009 <http://www.economiadehoy.com/periodico/medio_ambiente/la_reserva_de_la_biosfera>: “La Reserva de la Biosfera de Montseny comienza su mejora”, referint-se al conveni signat en aquesta data entre el Secretari d’Estat de Medi Rural i Aigua, i les dues Diputacions encarregades de la gestió del Parc Natural i de la Reserva.

Tanmateix, és significatiu que no ha estat fins al gener de 2009 que els propietaris privats del massís no constituïssin en ferm una associació sense ànim de lucre (Associació de Propietaris del Montseny) per impulsar la gestió del massís i col·laborar amb els gestors públics.

L’any 2009 és doncs un punt de inflexió i de referència important en el futur de la Reserva de la Biosfera del Montseny i obre les portes a una nova etapa en la que els agents principals puguin trobar el seny i l’equilibri suficient per fer del massís del Montseny un espai model·lic en la relació entre la societat humana i la natura.

Aquest article vol mostrar els fruits del debat i del treball realitzat per l’Associació de Propietaris del Montseny, durant el seu primer any de vida, en el marc d’aquesta nova etapa i amb la idea de configurar una proposta en la que propietaris, habitants, treballadors, visitants i administracions públiques responsables puguin sortir guanyant, sense malmetre els valors que van motivar la protecció del massís.

Protecció i desenvolupament és el lema de les Reserves de la Biosfera, serà possible conjugar-ho en el massís del Montseny?

És evident i fàcilment demostrable que l'activitat agrària i forestal al massís del Montseny ha tingut una davallada molt important des de 1978 fins al 2009. Tanmateix es pot demostrar fàcilment que la protecció ha facilitat un canvi en la funcionalitat territorial del Montseny: ha passat de ser un espai productor de matèries primeres pel desenvolupament urbà a ser un espai receptor de visitants de la metròpoli.

Aquest procés es palesa en l'anàlisi del canvi en els cobertes del sòl que el Dr. Martí Boada i Juncà, 2002 va posar de manifest en la seva publicació "EL MONTSENY, Cinquanta anys d'evolució dels paisatges":

- La superfície de cobertes del sòl amb boscos ha crescut majoritàriament entre 1945 i 1995. L'alzinar amb una superfície de 22.338,76 hectàrees. ha crescut un 20,14% i es consolida com la coberta majoritària del massís (sobrepassa el 60% d'augment).
- La sureda augmenta més d'un 113 % amb una superfície al 1995 de 3.675,14 ha.
- La castanyeda creix en un 17,9% amb una superfície al 1995 de 1.376,40 ha.

Aquest canvi important en les cobertes del sòl està clarament relacionat amb el retrocés de la majoria d'activitats primàries (centrades en les masies i cases de pagès del massís). En aquests sentit s'ha d'entendre la reducció del 32% de la superfície de conreu (passant de 8960 ha. al 1945 fins a 6021 ha al 1995). Així mateix es dona un quasi exhauriment de l'activitat ramadera (el nombre de ramats actius s'ha reduït a la mínima expressió) i forestal (el nombre de tales i aprofitaments forestals no ha parat de minvar).

Aquestes dades mostren el canvi en el model de desenvolupament (d'espai productor de materials a espai receptor de visitants) associat a aquest primer període de protecció entre 1980 i 2010. En tot cas convindria preguntar-se si aquesta tendència es pot considerar acceptable i sostenible? Especialment, la pregunta és més planera de respondre si es té en compte el patrimoni cultural material (masies, eines, construccions, boscos, ..) i immaterial (formes de treball, tecnologies, costums..) i beneficis globals associats a aquestes activitats.

Difícilment es podria considerar sostenible un model de desenvolupament que foragita del mapa real el procés de coneixement ancestral associat a l'activitat forestal i agrària del massís. Tant és així, que arribats a aquest punt, la pregunta en clau positiva és: Com podríem recuperar l'activitat forestal i agrària en el massís?

Tanmateix, és evident que, sense la motivació de la propietat privada del massís no es pot creure en la recuperació de l'activitat primària. Qualsevol proposta en aquest sentit hauria de comptar amb un projecte engrescador, debatut i acordat. En aquesta línia l'Associació de Propietaris del Montseny planteja tres eixos de resposta a la pregunta formulada.

a) En primer terme un projecte per desenvolupar la producció de fusta del Montseny comercialitzable per la construcció (edificis, vials, zones verdes, etc.) fonamentat en el cultiu i gestió d'espècies arbòries d'interès per la construcció (castanyer, pi, noguera, suro, cirerer, noguera, etc.).

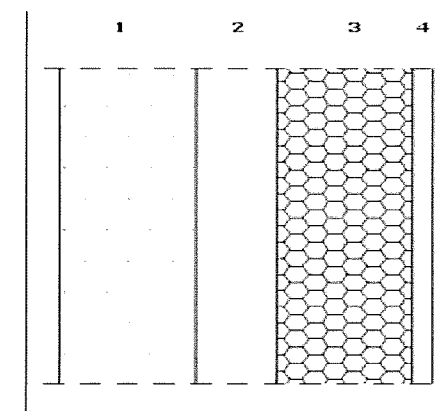

Fig. 1 Secció tipus d'una façana nord d'un edifici construït per l'Incasol amb un aïllament (3) de suro de 10 cm. Aquest edifici ha obtingut el premi Endesa de sostenibilitat de l'habitatge 2009.

Aquest projecte hauria de fonamentar-se en tres tipus d'iniciatives:

- Una acció administrativa (municipis, diputacions, Generalitat) de recolzament a la utilització de la fusta autòctona en les obres i actuacions públiques o amb finançament públic. Tenint en compte que la utilització de fusta autòctona és, també, una contribució molt significativa a la lluita contra el canvi climàtic (la utilització de fusta resta emissions de CO₂ imputables a l'actuació i si és autòctona disminueix les emissions per transport). Cal remarcar en aquest punt, com a exemple, l'Ordenança de l'Ajuntament de Viladrau (aprovada al març 2010) per fer obligatori l'ús de castanyer en les obres municipals i la recomanació del seu ús en les obres privades.

- Una acció planificadora que correspon als propietaris destinant superfície forestal i plantejant la gestió més adient per a la producció de fusta de qualitat (CPF, 2009).

– Una acció de promoció comercial i de desenvolupament industrial que permeti la producció de productes de major interès i competitivitat pel mercat actual (suro per aïllament, castanyer per marqueteria, etc.). En aquesta acció hi podria associar-se un projecte de reconstrucció sostenible (fusta i pedra del massís) de masos i edificacions de manera que es pugui augmentar la capacitat d'habitatge pels nous llocs de treball creats per la recuperació de l'activitat.

En aquest sentit l'Associació de Propietaris del Montseny ja ha establert contactes amb el projecte LIMA (Low Impact Mediterranean Architecture) 2009, promogut per l'arquitecte Joan Sabaté, premi Medi Ambient de l'any 2009, i que pretén mostrar la viabilitat tecnològica i econòmica de reduir dràsticament l'impacte de les edificacions de l'àrea de la Mediterrània, millorant-ne alhora el seu confort i habitabilitat. En el projecte LIMA la utilització de fusta en murs, finestres, sol, cobertes i façanes suposa una reducció dràstica (entorn d'un 80%) de les emissions de CO₂ imputables als edificis.

b) En segon terme un projecte d'aprofitament energètic de la biomassa forestal i agrària del Montseny basat en la gestió forestal sostenible. Tanmateix aquest segon projecte requereix la concurrència i cooperació entre els diferents agents del Montseny.

Ací el paper de les administracions públiques és fonamental en la creació de la demanda. Algunes iniciatives s'han començat a veure en aquests primers deu anys del segle XXI com ara la caldera de biomassa al poliesportiu de Sant Antoni de Vilamajor o el pavelló d'esports d'Arbúcies. Tanmateix alguns ajuntaments com Gualba, El Brull, Sant Celoni, Riells i Viabrea, i Viladrau estan projectant equipaments on la calefacció s'obtidria amb biomassa forestal (estella).

També en aquest projecte la participació de la indústria és principal. En aquest sentit l'Associació de Propietaris del Montseny ha signat un conveni de col·laboració amb l'empresa Rebrot i Paisatge que avui ja produeix pel·let de fusta per calderes de calefacció i que està impulsant una planta de biomassa forestal per produir electricitat i calor a La Garriga.

La producció d'energia autòctona i renovable ha de ser doncs, també, un eix clau en el desenvolupament compatible amb la protecció. En aquest sentit l'òrgan gestor del Parc Natural del Montseny també hi posa exemple i en la seva nova seu de la "Masia La Mariona" ha optat per un sistema de calefacció amb biomassa forestal com a combustible.

c) En tercer terme la dignificació i recuperació de l'ofici de treballar el bosc. En aquesta línia l'Associació de Propietaris del Montseny proposa dos eixos principals de treball: promocionar els treballs forestals realitzats per les

colles dels propietaris del massís i potenciar la gestió forestal per a la prevenció d'incendis.

El primer eix s'inicia amb un registre dels propietaris associats amb colla pròpia. Aquest registre s'està conformant amb una fitxa per a cada propietari amb colla pròpia que estarà disponible a internet, i en la que es detallarà l'experiència de cada equip, així com les principals capacitats. Quan l'Associació rep una sol·licitud de feina es selecciona el propietari o propietaris que treballen més a prop de la feina en qüestió i els que tenen més capacitat per a realitzar els treballs encomanats.

Els primers treballs realitzats a Arbúcies, Cànoves i Gualba mostren com l'Associació pot ajudar a promocionar i dignificar la professió tot garantint la feina ben feta, amb un mateix criteri i amb uns nivells de formació i innovació creixents.

En aquest eix també s'inscriu la voluntat de recuperació del patrimoni immaterial associat a les feines a bosc i els mètodes de treball innovadors que generin treballs més efectius en quant al bosc i al mateix temps més rentables pels treballadors.

Foto. Treballs de l'APMontseny en la franja de baixa combustibilitat de La Urbanització la Llobregosa a Gualba.

Respecte al segon eix cal destacar que l'Associació de Propietaris del Montseny està preparant, amb subvenció del Centre de la Propietat Forestal un projecte d'actuacions silvícoles estratègiques en la prevenció d'incendis forestals en l'arc Cànoves-Campins". Aquest projecte permetrà mapar, definir i portar a terme actuacions multivalor:

- Prevenció i extinció d'incendis.

- Recuperació de l'agricultura energètica i funcional.
- Ramaderia associada a la prevenció d'incendis en el manteniment de les zones d'actuació.
- Treballs forestals associats al conreu energètic.
- Aplicació efectiva i completa de la Llei de prevenció d'incendis tot posant en un mateix mapa les línies elèctriques, els eixos viaris, les zones crítiques per l'extinció i prevenció d'incendis i les franges d'urbanització.

En aquest eix s'inclou, per tant, l'esforç per ampliar la demanda de treballs forestals pagats dignament (que com a mínim els ingressos permetin pagar els costos reals) com és el cas dels treballs forestals relacionats amb la prevenció d'incendis.

L'EQUILIBRI EN LA RELACIÓ ENTRE PROPIETAT PRIVADA I ADMINISTRACIÓ PÚBLICA

Cal reconèixer que durant aquest primer període de protecció (1980-2009) el grau de participació de la propietat privada en la gestió del Parc i en general del massís ha anat minvant fins esdevenir quasi nul·la. D'altra banda també és fàcilment constatable que el nombre de persones que conformen l'organització per la gestió del Parc no ha parat de créixer.

De fet i a la pràctica el "Parc" s'ha convertit, gairebé, en el rector visible dels esdeveniments, i la propietat privada ha anat perdent pes i força en la majoria de decisions estratègiques que l'afecten. Per tant es pot palesar una paradoxa curiosa: mentre que entorn del 80% de la propietat del Parc és privada, el 20% de propietat pública regeix els destins del massís sense la participació decisiva dels titulars privats.

Això passa sovint fins i tot en empreses en que el capital majoritari està molt dividit i el minoritari pertany a un sol grup. Per tant podríem catalogar la situació com a normal fins a un cert punt. Ja que sí el capital majoritari troba alguna fórmula d'organització eficient ambdues parts, la majoritària i la minoritària, hauran de convenir.

S'ha discutit molt sobre si els Parcs i en general la protecció dels espais d'interès natural significa o no una afectació als drets de la propietat privada, de fet hi ha un treball recentment realitzat per la Fundació del Món Rural (2009) on s'analitza aquesta qüestió d'una manera força objectiva a partir de la percepció de diferents actors en diferents Parcs Naturals de Catalunya. Una de les conclusions d'aquest estudi rau en considerar vital l'equilibri entre protecció i desenvolupament, entre propietat privada i gestió pública.

Així que, la tercera pregunta clau i positiva sobre la que pivota aquesta article és: Com es podrà tendir a un major equilibri entre la propietat privada majoritària en el massís i la gestió pública?

La resposta té tres vessants diferenciades però alhora conjugables:

- a) Reforçar i potenciar l'Associació de Propietaris del Montseny com a organització sense ànim de lucre i amb voluntat de servei als propietaris del massís per tal de donar-los suport en la seva responsabilitat social i econòmica. Així mateix l'Associació de Propietaris del Montseny pot contribuir positivament en la formulació i posta a la pràctica d'un nou model de desenvolupament que recuperi l'activitat al bosc i als conreus del massís com a element patrimonial i econòmic de primer ordre, i que situï el turisme i el lleure en els termes del respecte als drets de la propietat i la sostenibilitat del massís.
- b) Adaptar el sistema actual de gestió del Parc Natural de Montseny per afavorir la participació de la propietat privada en la presa de decisions de manera que el desenvolupament de les activitats humanes sostenibles tinguï tant pes com la protecció del medi natural i el paisatge. D'acord amb els principis i objectius del programa de Reserves de la Biosfera.
- c) Obtindre el recolzament de la comunitat internacional pel desenvolupament de la Reserva de la Biosfera. Si el Montseny ha d'aconseguir uns objectius d'interès internacionals (Biosfera) ha de tenir el recolzament del conjunt d'organitzacions internacionals relacionades.

En aquesta línia l'Associació de Propietaris del Montseny s'ha fet membre de la ELO (European Land Owners) per obrir les portes al suport de la comunitat europea i altres institucions en l'assoliment dels objectius de la reserva i per poder fer realitat el conjunt d'accions que s'inclouen en aquest programa.

REINVERSIÓ EN EL MONTSENY DELS BENEFICIS AMBIENTALS QUE GENERA

Segons dades del Parc Natural del Montseny (2009) els visitants totals al massís es poden estimar en 900.000 persones a l'any, dels quals més del 80% corresponen a visitants de cap de setmana i festius. En tot cas aquestes dades poden ser objecte d'un treball analític més detallat tant en la diferenciació de les tipologies de visita com en la seva quantificació.

Tot i això, està prou clar i demostrat que el Montseny és avui, especialment, un espai de lleure de les àrees urbanes circumdants i que la necessitat "d'escapar-se de les àrees urbanes" i tenir una experiència fugaç de natura (que segons els casos pot anar des d'una simple costellada fins a un dia sencer pilotant una moto) és la funció real que la majoritària societat urbana demana al massís.

També és clar que aquestes visites es realitzen majoritàriament en terrenys i camins privats que són fruit del treball de manteniment portat a terme per moltes generacions de propietaris privats (80% de la superfície del Parc Natural). En aquest sentit es pot afirmar que bona part del gaudi del visitant es fonamenta en un cost no pagat a la propietat que genera i manté el paisatge visitat.

Foto. Exemple de Regulació i Informació de camins en zona protegida d'Itàlia. Foto Xavier Campillo

Així doncs la pregunta en clau positiva és: Com es podrien reinvertir els beneficis materials (bolets, herbes, fruits,...) i immaterials (gaudi del paisatge, lleure,...) en la gestió i manteniment dels espais montsenyencs?

De fet s'han produït, en aquests primers 30 anys de protecció del massís moltes situacions de confrontació entre l'interès legítim dels visitants i les dificultats dels propietaris per mantenir les finques. Aquestes situacions, en la gran majoria de casos, tindrien dues causes fonamentals:

- La manca de clarificació sobre els llocs i els accessos de caràcter privat.
- La manca d'explicació i sensibilització sobre els drets de la propietat.

En països com Alemanya, Regne Unit o França s'ha realitzat un esforç públic i privat significatiu per clarificar, ordenar i regular els usos, els drets i els deures dels que volen utilitzar la natura pel seu lleure personal i esbarjo.

En aquest sentit l'Associació de Propietaris del Montseny, planteja dues línies de resposta a la pregunta plantejada per conduir adequadament i amb respecte de la propietat privada l'ús del massís per l'activitat turística i de lleure:

a) Portar a terme una campanya per millorar la consciència i donar a conèixer la importància de la gestió privada que es realitza al massís.

Aquesta campanya hauria de posar de manifest clarament:

- Els drets i deures dels propietaris del Montseny.
- Els costos del manteniment de les propietats.
- Els valors que aporten al conjunt de la societat i al massís la propietat privada.
- La funció pública necessària d'ordenació d'usos i accessos.
- Les activitats acceptables i no acceptables en espais i accessos de titularitat privada.
- Les bones pràctiques exigibles als visitants.

b) Engregar durant l'any 2010 dos grups de treball intern amb propietaris interessats: un sobre l'accessibilitat i camins del massís i un altre sobre la viabilitat d'una marca privada de propietaris del Montseny.

En el primer grup es podria posar les bases d'un servei pericial d'assessorament a la propietat privada del massís sobre camins i servitud. Aquest Servei hauria d'estar fonamentat en el marc jurídic i normatiu aplicable, Pla Especial del Parc Natural del Montseny, (2009); Campillo, X. I Romagosa, F. (2004).

En tot cas aquest grup de treball hauria de permetre:

- Que els propietaris interessats en solucionar problemes relacionats amb la xarxa de camins del massís puguin tenir un espai d'assessorament i debat.

- Generar una base de coneixement, posició i resolució comuna en el sí de l'Associació de manera que serveixi per donar resposta a possibles iniciatives planificadores.

El segon grup de treball hauria d'analitzar els costos i els beneficis d'engregar una marca privada que ajudi en la comercialització dels productes propis i especialment aquells que poden ajudar en la recuperació de l'activitat agrícola, ramadera i forestal del massís.

CONCLUSIÓ

El binomi protecció –desenvolupament és un dels reptes claus a tenir en compte en general pel món rural català i en concret pel futur del massís del Montseny. Aquest article planteja tres preguntes en clau positiva per respondre des del debat obert, la reflexió seriosa i la cerca d'acord. Tres preguntes que es responen en el mateix article des de la voluntat de renovació i de millora que l'Associació de Propietaris del Montseny destil·la des de que va ser creada al gener del 2009.

Les respostes conformen el programa de vuit línies d'actuació que la Junta Directiva de l'Associació va presentar als seus socis en la primera assemblea de 13 de març de 2010, però també al conjunt d'agents públics i privats que intervenen en el massís per tal de conjugar un acord bàsic de treball pel futur sostenible del massís.

Cadascuna d'aquestes vuit línies d'acció integra diferents iniciatives algunes ja iniciades i altres per començar, però en tot cas aquestes línies s'han d'entendre com fites que ordenen i orienten la marxa del conjunt d'agents vers una reserva de la Biosfera que realment compleixi amb el principi bàsic d'equilibri entre la natura i la societat humana.

REFERÈNCIES BÀSIQUES

M. BOADA (2002), El Montseny, cinquanta anys d'evolució dels paisatges. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

X. CAMPILLO i F. ROMAGOSA. L'inventari de camins del Parc Natural del Montseny. Presentat a la trobada d'estudiosos del Montseny. Breda 18 de novembre de 2004.

J. COELLO i altres (2009) Guia pràctica per la producció de Fusta de Qualitat: Plantacions de Noguera i Cirerer, aproximació a les condicions catalanes. CENTRE DE LA PROPIETAT FORESTAL del DMAH.

FUNDACIÓ MÓN RURAL, 2009 Parc endins. La percepció del món rural als espais naturals protegits. Presentació a Girona 25 de novembre 2009. Documents disponibles a la web de la fundació

PLA ESPECIAL DEL PARC NATURAL DEL MONTSENY (2009) Documentació disponible a la web de les Diputacions responsables de la gestió del Parc Natural.

J. SABATÉ (2009), LIMA "Low Impact Mediterranean Architecture". Document presentat en un stand a Construmat 2009. Premi Medi Ambient 2009.